

орієнтуються на творення нового прошарку української мови – спеціальної лексики, яка відображуватиме науковий пошук у царині науки. При цьому активізується тематика, пов'язана з майбутньою спеціальністю студентів, зокрема медична професійно-термінологічна лексика, яка є невід'ємною частиною словникового складу кожної мови. Вона відбиває професійно-виробничу діяльність суспільства та чітко окреслює залежність розвитку мови від розвитку суспільства, що безперервно поповнюється новими словами. Вузкоспеціальні слова ніби деталізують загальнонародний словник, бо конкретніше відображають об'єктивну дійсність, пов'язану з трудовою діяльністю людини. Вивчення професійної лексики на заняттях збагачує словник студентів, ознайомлює їх з різноманітною трудовою діяльністю медичних працівників, з певними професіями, розширює знання про іншомовні запозичення. Заняття в аудиторії майбутніх фахівців максимально враховують професійні інтереси аудиторії, оскільки потреба в активізації фахової проблематики, в оволодінні професійно-термінологічною лексикою відіграє важливу роль на всіх етапах навчання. На заняттях необхідно вводити до навчального процесу матеріали найактуальніших відомостей зі сфери професійних інтересів майбутніх фахівців. Це стимулює мовлення, позаяк дозволяє моделювати різні ситуації, у які може потрапити майбутній спеціаліст у самостійній діяльності. Тому значну увагу варто приділяти засвоєнню мовних стереотипів комунікацій лікаря, вивчення яких необхідно будувати з урахуванням міжпредметних зв'язків, оскільки практичний курс української мови інтегрує всі види діяльності майбутніх лікарів. Це сприятиме оптимізації спілкування в медичній галузі. Вочевидь, під час опрацювання мовних стереотипів треба встановлювати співвідношення з латинською мовою та основами термінології, з англійською, німецькою, французькою, проводити паралелі з вивченням анатомії, клінічних дисциплін, медичної деонтології, основ педагогіки та психології тощо. Це сприяє формуванню в студентів умінь ефективно застосовувати мовні стереотипи в щоденній практичній діяльності. Практичне оволодіння культурою фахового та ділового мовлення неможливе без засвоєння основних лексичних, граматичних, стилістичних структур-моделей, з яких утворюються залежно від стилю мовлення мовні кліше, стандартні форми, готові мовні блоки.

Отже, одним з головних завдань вищої школи є підготовка висококваліфікованих фахівців, які досконало володіють державною мовою в усній та писемній формі, оскільки мова підтримує в людині стан психологічної впевненості, рівноваги, дає відчуття життєвої перспективи, духовної опори [2].

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Розділ II. Стаття 9. 2019.
2. Мацько Л. І. Культура української фахової мови / Л. І. Мацько, Л. В. Кравець. – К., 2007.
3. Мацько Л. Українська мова в освітньому просторі: навч. посіб. / Л. Мацько. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 607.

УДК 811.124`2

Скрипник Ю.С., Олексієнко А.В.

Запорізький державний медичний університет

НОМІНАТИВНЕ ПОЛЕ КОНЦЕПТУ MORBUS У ЛАТИНСЬКІЙ МОВІ

В статті розглядається процес побудови номінативного поля концепту MORBUS в латинській мові. Нами визначається ядро, приядерна зона, ближня та дальня периферія номінативного поля. Далі наведено такі засоби мовної

репрезентації, як: основні лексеми-вербалізатори, індивідуально-авторські номінації, фразеологізми.

Ключові слова: латинська мова, концепт MORBUS, лінгвокультурологія, номінативне поле, ядро, периферія

Номинативное поле концепта MORBUS в латинском языке. В статье рассматривается процесс построения номинативного поля концепта MORBUS в латинский язык. Нами определяется ядро, приядерная зона, ближняя и дальняя периферия номинативного поля. Исследованы также такие средства языковой репрезентации, как: основные лексем-вербализаторы, индивидуально-авторские номинации, фразеологизмы.

Ключевые слова: латинский язык, концепт MORBUS, лингвокультурология, номинативное поле, ядро, периферия

The nominative field of the concept MORBUS in Latin language. The article describes the constructing process of the concept MORBUS nominative field in the Latin language. We have determined the core, co-nuclear parts area, near and far periphery of nominative field. We gave the following means of language representation, as the main lexems, which verbalise the concept, individually-author nominations, idioms.

Keywords: Latin language, concept MORBUS, linguoculturology, nominative field, core, periphery

Протягом останніх років фокус лінгвістичних досліджень зміщується від системоцентризму до антропоцентризму. Цікавість для дослідників становить не мова як система, а людина, як творець мови, загадкове буття мови в людській свідомості. Масштабне дослідження концептосфери сучасних мов, створення антологій концептів, наявність великої кількості лінгвістичних шкіл, які використовують свої специфічні методики дослідження концептів, яскраво демонструє нам той факт, що цікавість до дослідження цих «згустків сенсу» не згасне ще довгі роки. Особливу роль у концептосфері будь-якої мови відіграють концепти на позначення фізіолого-психологічного стану людини, будучи включеними одночасно і до наївної, і до наукової картини світу людини як носія мови. Тим цікавішим постає дослідження уявлення про аксіологеми «здоров'я» чи «хвороби» у свідомості носіїв давньоримського менталітету.

Отже, мета нашого дослідження – побудова номінативного поля концепту MORBUS із метою подальшого моделювання його структури.

Завдання поточного дослідження наступні: установлення ключового слова-репрезентанта, що об'єктивує концепт, встановлення ядра номінативного поля, встановлення периферії номінативного поля.

Предмет дослідження – концепт MORBUS у латинській мові.

Об'єктом нашого дослідження постає номінативне поле концепту MORBUS, його ядро, приядерна зона, ближня та дальня периферія.

Актуальність цієї теми визначається тим фактом, що вербальна маніфестація культурних концептів лише нещодавно стала предметом самостійних досліджень. Виявлення лінгвістичних параметрів і побудова моделі мовного вираження досліджуваного лінгвокультурного концепту дозволяє встановити його національну специфіку.

Досить повно представити будову та специфіку концепту в синхронічному аспекті дозволяє теорія номінативного (від лат. *nominare* – «називати») поля концепту, представлена в роботах вчених Воронежської лінгвістичної школи, насамперед З. Д. Попової [6] та І. А. Стерніна [8]. В якості основної презумпції

даної теорії виступає постулат про те, що концепт як ментальна одиниця може бути розкритий через аналіз засобів його мовної об'єктивації. Дослідники визначають номінативне поле концепту як сукупність мовних засобів, які об'єктивують концепт в певний період розвитку суспільства. Окрім цього, важливою характеристикою концепту є його номінативна щільність (термін В. І. Карасика [2]), під якою розуміється ступінь детальності мовної репрезентації певного концептуального простору. Залежно від кількості когнітивних номінацій, номінативне поле концепту може мати високу або низьку номінативну щільність. Висока номінативна щільність концепту свідчить про актуальність осмислення тієї чи іншої сфери дійсності для конкретної спільноти, її надзвичайну важливість для практичної діяльності народу; про давність концепту і його ціннісної значущості в зв'язку з цим; про комунікативну релевантність концепту, тобто необхідність обговорювати його, обмінюватися даною концептуальною інформацією в конкретному соціумі.

«Сукупність мовних одиниць, що об'єктивують зміст концепту в певний період розвитку суспільства, визначається як номінативне поле концепту». [6, 47]. Номінативне поле концепту принципово неоднорідне: воно містить як прямі номінації безпосередньо самого концепту, що утворює ядро номінативного поля, так і номінації окремих когнітивних ознак концепту, що розкривають зміст концепту й відношення до нього в різних комунікативних ситуаціях, утворюючи периферію номінативного поля [6, 66-67].

Слідом за З.Д. Поповою та І.А. Стерніним ми розуміємо когнітивну інтерпретацію як уявне узагальнення на більш високому рівні абстрактних результатів опису значень мовних одиниць, що номінують концепт для виявлення і словесного формулювання когнітивних ознак, що репрезентується тими чи іншими значеннями з метою підсумкового моделювання змісту концепту [6, 200].

Попередні дослідження виявили, що найбільш частотним в текстах античної доби на позначення феномену хвороби є іменник *morbosus*, і(m), що свідчить про його значущість в системі ціннісних координат суспільства. Історична основа **morb-*, споріднена санскритському. “*mrdh*” «ворог, щось вороже». Лексеми з кореневою морфемою *morb-* мають досить великий семантичний діапазон: так, іменник «*morbosus*» має значення «хвороба», «назва хвороби», «конкретний випадок хвороби», «душевна недуга», «страждання», «пафос» (використовується в перекладі грецьких філософських текстів як синонім до *πάθος*), «слабкодухість», «провал», «недолік», «слабка сторона», «дефект», «сексуальне збочення».

Прикметник «*morbosus*» (*morbosus* + *idus*, а, um) має значення «хворий» «нездоровий», «інфікований», «такий, що викликає хворобу», а прикметник «*morbosus*» (*morbosus* + *osus*, а, um) – схильний до хвороб, хворобливий, а також «хворобливо хтивий», «захоплений», «такий, що біситься через щось». Серед дієслів знаходимо «*gemorbescere*» - знову захворювати. Також на позначення поняття «хворіти, захворіти» використовується багато парафраз зі словом «*morbosus*» та дієсловами *in morbum incidere* [*cadere*]; *morbosus* [*inmorbosus*] *implicari*; *affici morbo*; *morbosus temptari*; *gravi morbo affectari*; *suscipere morbosus*.

Шляхом суцільної вибірки нами було встановлено такі відсоткові співвіднесення значень терміну: «хвороба» (27,27%), «назва хвороби» (15,25%), «конкретний випадок хвороби» (14,07%), «душевна недуга» (7,76%), «страждання» (6,54%), «пафос» (5,58%), «слабкодухість» (5,45%), «провал» (4,98%), «недолік» (4,98%), «слабка сторона» (2,71%), «дефект» (2,68%), «сексуальне збочення» (2,6%). Прикметник, у свою чергу співвідноситься таким чином - схильний до

хвороб (35,56%), хворобливий (37,77%), хворобливо хтивий (11,23%), захоплений (10,22%), такий, що біситься через щось (5,22%).

Проаналізувавши основні лексеми, можемо резюмувати, що ядром номінативного поляконцепту MORBUS є іменник *morbus*, і *m*, прикметники *morbosus, a, um*; *morbidus, a, um* та *morbifer, a, um*, дієслова *morbifico, avi, atum, are* та *remorbesco, ere*.

Приядерна зона може бути розширена за рахунок синонімів ключового слова. Також до приядерної зони можемо віднести назви хвороб, широко розроблені в медичній літературі – *morbus renalis* (Veg). – *renalis, e* – нирковий; *morbus subcutaneus* (AV) – підшкірна хвороба *subcutaneus, a, um* – підшкірний; *morbus Venerius* (Vtr) - венерична хвороба *Venerius (-eus), a, um* - венеричний, той, що належить Венері; *morbus veterni* (Amm): стареча хвороблива сонливість (*veternus, im* - старість); *morbus vomicus* (Sen.) - виразка (*vomicus, a, um* виразковий, гнійний); *morbus arcuātus*(CC) :жовтяниця *arquātus, a, um* [arcus] 1) вигнутий, дугоподібний 2) райдужний 3) жовтяничний; *morbus articularis*(PM, Su, Ap) - хвороба суглобів *articulāris, e* [articulus] 1) суглобовий; *atrae bilis morbus* (CC) пригнічений стан, меланхолія; *arthrītis, idis f* (грец.; лат. *Articularis morbus*) - артрит; *Campanus, a, um* [Campania]. *Morbus H* кампанська хвороба (вид бородавок на обличчі); *morbus cardiacus, a, um* (CC, PM) (грец.) шлункова хвороба, серцева хвороба (CA); *morbus coeliacus* (CC). - шлункова хвороба - *coeliacus, a, um* (грец.) брюшний, перен. шлунковий, кишковий; *morbus comitialis* (T, Su, CC) = *vitium comitiale* (Sen) *comitialis, e* [comitium] комиціальна хвороба, тобто епілепсія (епілептичний випадок з учасником народних зборів вважався дурним знаком та збори переривалися); *morbus elephantiacus* (Is) = *elephantiasis elephantiacus, a, um* – слоновий; *morbus pedicularis* (CA) вшивість *pedicularis, e* [pediculus] – вошивий.

Наступним етапом є встановлення периферії даного поля за допомогою побудови лексико-фразеологічного поля ключового слова. Даний метод передбачає підбір синонімів до ключового слова і визначення загального значення кожного синонімічного ряду. Основними ознаками мовних одиниць, що відносяться до ближньої периферії, є одиниці з меншою, в порівнянні з ядром, частотністю і стилістичною нейтральністю, а також мінімальною залежністю від контексту. Ядро й приядерна зона переважно репрезентують універсальні і загальнонаціональні знання, а периферія – індивідуальні [4; 50-51]. Елементи периферії подані нами в алфавітному порядку та сгруповані за основами: *aeger, gra, grum* – *corpus aegrum*(C): *aeger pedibus* (Sl, Pt) - з хворими ногами, *aeger vulneribus*(Nep) та *ex vulnere*(C) той, що страждає від ран; *aegrōto, āre* – бути хворим, хворіти; *aegrōtatio, ōnis f* – розлад здоров'я, хворобливий стан *aegrōtatio mentis* (C, Sen), душевна хвороба; *aegrōtus, a, um* – хворий, хворобливий, той, що страждає *aliquem aegrotum venire*(C); *aegror, ōris m* - хвороба (Lcr); *aegrīmōnia, ae f* - печаль, скорбота (Pl, C, Hetc); *aegrītūdo, inis f* - недуга, нездоров'я, хвороба *aegrītūdo corporis*(Fl); *aegrē*-хворобливо, важко *aegrē est mihi*(Pl); *febris, is f* лихоманка *in febrim subito incidere* C; *febrem* та *febrim habere* (C); *tertianae febres et quartanae* (C); *febricito, avi, atum, are* – хворіти на лихоманку (Col, Sen, CC, Scr); *febresco, ere* захворювати на лихоманку, починати лихоманити (Sol); *febricosus, a, um* той, що хворіє на лихоманку(Veg); *febricula, ae f* – легка лихоманка *febricula incidit, incipit* (C), *febricula instat, accredit*(CC); *febrīo, ire* – хворіти на лихоманку (Col, CC.); *infirmus, a, um* – безсилий, слабкої сили *mulierculae infirmissimae*(Pt); слабкий, хворобливий, хворий *homo infirmus* (Cs), *corpus infirmum* (H); втомлений *sum ad modum infirmus* (C);

infirmatio, onis f - позбавлення сили, ослаблення ; *infirmе* в'яло, слабо *infirmе animatus (C)*; *infirmitas, atis f* – слабкість, неміч, безпомічність *infirmitas puerorum, corporis, valetudinis (C)* *infirmitas mentis (Sen)* погане самопочуття, нездоров'я, хвороба *infirmitas uxoris(PJ)*; *infirmo, avi, atum, are* – позбавляти сил, знесилювати *infirmare corpus (CC)*; *legions infirmant (T)*; *malandria, orum n* та *malandriae, arum f* – маландрия, шкірна хвороба (*Veg, PM*); *nausea, ae f* (грец.) - морська хвороба *sine nausea navigare (C)*, нудота, позив до блювоти *nauseam fluentem coercere (H)*; *nauseo, avi, atum, are* - страждати на морську хворобу або відчувати нудоту, тягу до блювоти (*C, H, Sen*); *nauseator, oris m* той, що страждаю на морську хворобу (*Sen*); *nauseola, ae f* – легка нудота (*C*); *nauseabilis, e* той, що викликає тягу до блювоти (*CA*) *nauseosus, a, um* той, що викликає блювоту, нудоту *radix nauseosa (PM)*; *nauseabundus, a, um* той, що схильний до морської хвороби або той, що страждає на морську хворобу (*Sen*); *querela, ae f* – хвороба, недуга *pulmonis ac viscerum querelae (Sen)*; *querquera, ae f* – озноб (*LM, Ap (v. 1.)*); *querquerus, a, um* (грец.) –той, що кидає в озноб *febris querquera (Pl, AG)*; *saucius, a, um* – поранений *graviter, leviter saucius (C)*, *saucius umero(QC)* поранений в плече; *pectus saucium(Tib)* поранений в груди; *sauciatio, onis f* - нанесення рани, поранення (*C*); *saucietas, atis f* - нездоров'я, недуга (*CA*); *valetudo, inis f* - стан здоров'я, хвороба *prosperitas valetudinis (C)*, *valetudo incommoda (C)* і *valetudo adversa (CC)*, *mala valetudo animi (C)* душевна хвороба, *valetudo gravis et periculosa (Su)*; *valetudo oculorum (C)*; *affectus valetudine (Cs)* хворий, той, що захворів; *valetudo mentis(Su)* слабоумство; *propter valetudinem (C)* через хворобу, *excusatione valetudinis uti (C)* виправдовуватись поганим станом здоров'я, *assidere valetudini (T)* слідкувати за хворими; *valetudinarius, i m* – хворий, пацієнт (*CC, Seg, Dig*); *valetudinarius, a, um* – хворобливий, хворий (*Vr, Sen*); *vomo, ui, itum, ere* – блювати *aliquis vomit cruorem (O)* хтось блює кров'ю; *raene intestina sua vomere (Pt)* мати жахливу блювоту.

Дальня периферія включає слова, які набули значення хвороби внаслідок метафоричного переосмислення, наприклад, іменник *inveteratio, onis f [invetero]* «вкорінене зло, застаріла хвороба» *inveteratio aegrius depellitur quam perturbatio (C)* «застаріла хвороба сильніше шкодить, ніж розлад» – походить від прикметника *vetus* «старий», виявляє асоціацію старості з хворобою; *lues, is f [одного кореня з lutum I]* «рідина, рідина, перен. талий сніг» *Pt*; «пошесть, моровиця, заразна хвороба, зараза» *diralues Populis incidit (O)*. Цікаве метонімічне перенесення, вмотивоване історичною семантикою *MORBUS* та розумінням її як ворога відбувається з прикметником *saucius, a, um* - поранений *graviter, leviter saucius (C)* «важко, легко поранений», *saucius umero (QC)* «поранений в плече»; *pectus saucium (Tib)* «поранений в груди»; *sauciatio, onis f* «нанесення рани, поранення» (*C*); *saucietas, atis f* «нездоров'я, недуга» (*CA*). Когнітивна ознака «*MORBUS* – рана»; Іменник *valetudo, inis f* - стан здоров'я в певному контексті та сполученні з прикметниками, що означають негативні якості, часто використовується в значенні «хвороба», наприклад *prosperitas valetudinis (C)* «процвітання здоров'я», але *valetudo incommode (C)* «незручний стан здоров'я» та *valetudo adversa (CC)* «некомфортний стан здоров'я», *mala valetudo animi (C)* «душевна хвороба» (тобто погане здоров'я душі), *valetudo gravis et periculosa (Su)* «важка та небезпечна хвороба». Але є випадки, в яких це слово означає хворобу і без прикметників, наприклад *propter valetudinem (C)* «через хворобу», *excusatio ne valetudinis uti (C)* «виправдовуватись поганим станом здоров'я», *assidere valetudini (T)* «слідкувати за хворими», *valetudo oculorum (C)* «хвороба очей», *affectus valetudine (Cs)* «хворий,

той, що захворів», *valetudo mentis* (Su) «слабоумство». Іменник і похідні від нього слова не мають дослівних аналогів в українській мові, жодна слово не номінує і хворобу, і здоров'я водночас, тобто VALETUDO теж є етноспецифічним поняттям. Можливо, таке метонімічне перенесення пов'язане з використанням в якості назви військових шпиталів в Римській імперії слова «валетудинарій» і похідних від нього *valetudinarius*, і m «хворий, пацієнт» (Cc, Seg, Dig) і *valetudinarius*, a, um «хворобливий, хворий» (Vr, Sen). Наступна лексема -*vitium*, і n «фізичний порок, недолік, вада» *vitium corporis* (C) «порок, недуга, хвороба», *vitium intestinorum* (Cc) «кишкова хвороба»; *vitium mentis* (Q) «розумова хвороба» може як входити в номінативне поле концепту так і сам по собі являти повноцінний концепт, котрий буде розглянуто нами в процесі подальших розвідок.

Отже, виходячи з поставлених нами задач, ми досягли наступних результатів – були визначені й описані ядро та приядерна зона концепту MORBUS, яка постає достатньо розробленою, а також елементи периферії номінативного поля. Слід також зазначити, що в нашому дослідженні були проаналізовані праці й твори римської літератури періоду III ст. до н.е. – III ст. н.е.: Авла Корнелія Цельса, Плінія Старшого, Луція Юнія Модерата Колумелли, Луція Аннея Сенеки старшого, Марка Туллія Цицерона, Марка Фабія Квінтіліана, Тіта Лівія, Гая Светонія Транквіла, Авла Геллія, Квінта Горація Флакка, Публія Овідія Назона, Децима Юнія Ювенала, що дає розгорнуте уявлення про досліджуваний концепт у досить невеликому історичному зрізі. Перспективою подальших досліджень є аналіз концепту в рамках порівняльно-історичного мовознавства з включенням діахронічного аспекту в нашу дослідницьку методологію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дворецкий И. Х. Латинско–русский словарь : Около 50 000 слов / И. Х. Дворецкий. – Изд. 2–е, перераб. и доп. – М. : Русский язык. – 1976. – 1096 с.
2. Карасик В. И. Лингвокультурный концепт как единица исследования / Карасик В. И., Слышкин Г. Г. // Методологические проблемы когнитивной лингвистики : [Сб. науч. тр.] / Под ред. И. А. Стернина. – Воронеж : ВГУ, 2001. – С. 75–80.
3. Кубрякова Е. С. Типы языковых значений : семантика производного слова / Е. С. Кубрякова; отв. ред. Е. А. Земская; предисл. В. Ф. Новодрановой. – М. : URSS, 2009. – 198 с.
4. Маслова В. А. Лингвокультурология / В. А. Маслова. – М. : Издательский центр «Академия», 2001. – 208 с.
5. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика : [учебное издание] / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М. : АСТ : Восток-Запад, 2007. – 314 с.
6. Попова З. Д. Семантико-когнитивный анализ языка / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж : Истоки, 2007. – 252 с.
7. Степанов Ю. С. Константы : словарь русской культуры / Юрий Сергеевич Степанов. – М. : Академический проект, 2004. – 992 с.
8. Стернин И. А. Методика исследования структуры концепта / И. А. Стернин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики. – Воронеж : ВГУ, 2001. – С. 58–65.

УДК 378.064.2

Скуратова Т.Ф.

Одесский национальный медицинский университет ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КЛИНИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ ЯЗЫКЕ МЕДИКОВ

Известно, что развитие терминологии идет параллельно с развитием науки. Некоторые термины устаревают и выходят из употребления, некоторые меняют свое значение, а вместе с ним и сферу употребления, а для выражения новых понятий в науке появляются новые термины. Клиническая терминология, которая